

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Ewy Grabowskiej

**pt. „Przyczyny niepowodzeń edukacyjnych studentów niepublicznych szkół wyższych w Polsce w roku 2014. Studium socjologiczne”,
przygotowanej pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Jana Maciejewskiego**

W odpowiedzi na decyzję Rady Dyscypliny Naukowej Nauki Socjologiczne Uniwersytetu Wrocławskiego przedkładałam recenzję pracy doktorskiej mgr Ewy Grabowskiej pt. „Przyczyny niepowodzeń edukacyjnych studentów niepublicznych szkół wyższych w Polsce w roku 2014. Studium socjologiczne”, napisanej pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Jana Maciejewskiego. Już na wstępie recenzji oświadczam, że całość przedstawionej do oceny dysertacji oceniam pozytywnie, a swoje stanowisko uzasadnię w dalszej części opinii, wskazując także na pewne kwestie dyskusyjne, do których Doktorantka, mam nadzieję, odniesie się w trakcie publicznej obrony.

Podjęcie przez mgr Ewę Grabowską tytułowego zagadnienia bardzo mnie cieszy jako badacza edukacji. Recenzowana dysertacja lokuje się w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie socjologia edukacji. Stanowi 465-stronicowe studium zawierające rzetelną analizę naukową uwarunkowań działania środowiska uczelni niepublicznych w Polsce. Celem dysertacji jest identyfikacja społecznych przyczyn niepowodzeń edukacyjnych studentów niepublicznych szkół wyższych w naszym kraju. Ponadto w rozprawie przyjęto również cele związane z usystematyzowaniem źródeł przyczyn społecznych niepowodzeń studentów oraz wypracowaniem wskazań dla prowadzenia działań naprawczych elementów dysfunkcyjnych w działalności uczelni niepublicznych. Są to kwestie istotne, bo pomimo rozległej literatury i nasilania się badań naukowych prowadzonych w tym zakresie, przyczyny niepowodzeń edukacyjnych studentów oraz jakość ich kształcenia wymagają w dalszym ciągu pogłębionych eksploracji naukowych.

Układ treści recenzowanej rozprawy jest prawidłowy i odpowiada standardom przyjętym dla dysertacji doktorskich z zakresu socjologii. Składa się ona z trzech części: teoretycznej, metodologicznej i empirycznej, dopełnionej – co jest pożądane w pracach socjologicznych – o zakończenie w postaci weryfikacji hipotez i wniosków. Do pracy dołączona

została obszerna bibliografia (obejmująca 374 źródła bibliograficzne, w tym 238 pozycje zwarte oraz 49 artykułów naukowych, 5 artykułów prasowych, a także 7 aktów prawnych, 72 źródła netograficzne i 3 inne źródła) oraz załączniki, zawierające kwestionariusz ankiety i dzienniczek obserwacji studentów Wrocławskiej Wyższej Szkoły Informatyki Stosowanej, a także wykaz rysunków i tabel. Poszczególne rozdziały mają rozwiniętą strukturę wewnętrzną, co świadczy o starannym przemyśleniu omawianej tematyki oraz dążeniu do jej komplementarnego ujęcia. Praca jest poprawnie opracowana w warstwie merytorycznej, metodologicznej i przede wszystkim empirycznej, eksponuje oryginalne rozwiązanie naukowe podjętej problematyki osadzonej w subdyscyplinie socjologii edukacji.

Uwagi szczegółowe

Wstęp stanowi zwięzłe uzasadnienie wyboru tematu pracy i jej ogólnych celów. Autorka analizuje koncepcję społeczeństwa wiedzy, w którą wpisuje się działalność wyższych uczelni niepublicznych, odpowiadających na aktualne zapotrzebowania społeczeństwa i rynku pracy poprzez uzupełnianie istniejącej luki edukacyjnej. Eksponuje rozwój szkolnictwa wyższego – publicznego i niepublicznego, które z założenia ma wpływać na tempo wzrostu gospodarki naszego kraju oraz jej większą konkurencyjność. Strategiczna pozycja szkolnictwa wyższego (przede wszystkim sektora publicznego) zaakcentowana jest szczególnie w obecnym czasie, pełnym silnych niepokojów ekonomiczno-politycznych. Ujęty we wstępie przegląd zawartości treściowej pracy pozwala zorientować się w kolejności podejmowanych w niej analiz, sygnalizuje ich znaczenie dla teorii i praktyki socjologicznej oraz uzasadnia zainteresowanie badawcze podjętą tematyką.

Trzy pierwsze rozdziały mają charakter teoretyczny. W rozdziale pierwszym Autorka przedstawia teoretyczne aspekty edukacji w perspektywie socjologicznej. Propozycja podziału pola badawczego socjologii edukacji na wybrane przez Autorkę dwie tradycje analityczne – edukacji jako narzędzia socjalizacji oraz jako narzędzia selekcji, stanowi zasadnicze tło organizacyjne przeprowadzonych badań. Analizując socjalizacyjne oddziaływanie edukacji, wykorzystwała podejście teoretyczne strukturalnego funkcjonalizmu. Zgromadzony materiał badawczy, przeprowadzone analizy oraz sformułowane na ich podstawie wnioski, w zamyśle Autorki starają się konstruować teorię odnoszącą się do funkcjonalnej perspektywy Talcotta Parsons'a, nawiązując w pewnym stopniu do konfliktowej, pesymistycznej koncepcji Pierre'a Bourdieu i Basila Bernsteina. W tym właśnie świetle mgr Ewa Grabowska stara się ukazać obraz rzeczywistości edukacyjnej studentów uczelni niepublicznych w naszym kraju (strony 13-40).

W rozdziale drugim zaprezentowane zostały uwarunkowania i fazy rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce. Doktorantka dokonała analizy wspomnianego systemu szkolnictwa wyższego z uwzględnieniem rozwoju sektora szkolnictwa niepublicznego, bazując na aktualnej literaturze przedmiotu. W treści tego rozdziału zasadnie wskazuje na narastający coraz dynamiczniej, wręcz wykładniczo, rozwój technologiczny, będący źródłem narastającego efektu szoku i jednocześnie stanowiący jedną z zasadniczych barier edukacyjnych w naszych czasach (strony od 124 do 127).

W kolejnym rozdziale trzecim mgr Ewa Grabowska dokonuje szczegółowej analizy zasad działalności sektora uczelni niepublicznych w Polsce, poczynając od opisu początków ich burzliwego rozwoju, aż po dzień dzisiejszy. Istotnym elementem rozdziału jest szczegółowy opis zasad tworzenia tych uczelni, ich nadzoru, kontroli i kryteriów oceny. Opisane zostały również warunki działania kadry naukowo-dydaktycznej, administracji, a także studentów. Autorka podkreśla potrzebę analizy skutków żywiołowego powstawania uczelni tego sektora. Wskazuje również, że z dzisiejszej perspektywy dość trudno jednoznacznie ocenić, czy w działalności uczelni niepublicznych przeważa motyw czysto komercyjny, czy też względy misyjne (strony od 129 do 145).

W części teoretycznej rozprawy Autorka poprawnie definiuje poszczególne kategorie, prawidłowo identyfikuje i objaśnia zjawiska i problemy, umiejętnie posługuje się terminologią z podjętej dziedziny, formułuje trafne sądy często odwołując się do istniejącej literatury. Wykazuje się dobrą znajomością literatury i wyników dotychczasowych badań. W prowadzonej narracji ukazuje historyczne konteksty omawianych procesów i zjawisk oraz współczesne kierunki rozwoju.

W rozdziale czwartym Doktorantka przedstawia założenia metodologiczne badań własnych. Wypracowując własną koncepcję badań wykorzystwała podejście Jana Lutyńskiego. Poprawnie przedstawia przedmiot i cele badań, problemy i hipotezy badawcze, opisuje metody, techniki i narzędzia badawcze. W rozdziale tym charakteryzuje również teren badań, ich zakres oraz próbę badawczą. Doktorantka przeprowadziła badania wśród studentów uczelni niepublicznych na terenie 8 województw centralnej i południowo-zachodniej Polski. Badania miały charakter ilościowy z wykorzystaniem techniki ankiety wśród 439 osób (do analizy zakwalifikowano 426 ankiet) z 14 środowisk akademickich. Ponadto celem zobiektywizowania wyników badań przeprowadzonych w roku 2014 Autorka zrealizowała w 2022 roku dodatkowe badania jakościowe techniką wywiadu swobodnego z wykorzystaniem dziennika obserwacji wśród studentów jednej z dolnośląskich uczelni niepublicznych. Tak przeprowadzone badania

ilościowe stanowią tło dla zastosowanej przez mgr E. Grabowską teorii ugruntowanej (GTM) o orientacji funkcjonalistycznej wedle koncepcji Jane C. Hood (strony od 146 do 177).

W rozdziale piątym, już o charakterze empirycznym Autorka prezentuje wyniki badań ilościowych i jakościowych zrealizowanych wśród studentów uczelni niepublicznych. Przedstawia przyczyny problemów w nauce wśród badanej próby studentów, a uzyskane wyniki badań ilościowych poddaje rzetelnej analizie statystycznej (strony od 184 do 367).

Wypowiedzi respondentów pozwoliły Doktorantce na wyodrębnienie zasadniczych dysfunkcji w działaniu badanych uczelni niepublicznych. Ich analiza pozwoliła na sformułowanie wniosku dotyczącego jakości kształcenia, która stanowi istotne źródło niepowodzeń edukacyjnych studentów sektora wyższego szkolnictwa niepublicznego. Studenci nagminnie, a wręcz masowo bardzo krytycznie oceniali funkcjonowanie badanych uczelni, ich uczelnianą bazę dydaktyczną oraz nowoczesność stosowanych technologii w nauczaniu. Z drugiej jednak strony, jak trafnie zauważa Autorka, pojawiły się społeczne czynniki generujące porażki studentów, z których najistotniejszy okazał się status materialny studenta, miejsce jego zamieszkania oraz istniejące problemy osobiste.

Oceniając ten rozdział pracy należy podkreślić bogactwo podjętych wątków badawczych, z których mgr Ewa Grabowska prawidłowo wyciąga wnioski, dostrzegając przy tym złożoność materiału empirycznego. Doktorantka dobrze uchwyciła zależności i powiązania zachodzące w zakresie czynników determinujących pojawianie się problemów w nauce wśród badanych studentów oraz trafnie wyeksponowała istniejące dysfunkcje w działaniu uczelni niepublicznych.

Autorka zauważyła, że ukończona przez badanych studentów szkoła średnia jest zmienną niezależną, która wyjątkowo silnie, bowiem na poziomie istotności $p = 0,002$ wpływa na studiowanie bez porażek edukacyjnych. Wskazała również, że takie zmienne, jak wykształcenie rodziców studentów i przebieg ich studiów są od siebie niezależne. Autorka zauważa również, że w badanej populacji społecznej osoby ze starszych frakcji wiekowych są wyraźnie mniej podatne na niepowodzenia edukacyjne, natomiast grupa wiekowa studentów w przedziale 19-24 lat należy do szczególnie podatnych na niepowodzenia edukacyjne (strony od 209 do 274). Okazuje się również, że zmienną niezależną determinującą w bardzo dużym stopniu porażki edukacyjne studentów jest ich status materialny i posiadane predyspozycje.

W kolejnym rozdziale szóstym prezentowane są wyniki badań jakościowych i ilościowych. Autorka przyjmując perspektywę rozumowania indukcyjnego trafnie rozstrzygnęła postawione w swojej rozprawie zagadnienia badawcze. Pozytywnie zweryfikowała hipotezę zakładającą, że jakość oferowanego kształcenia w uczelni ma związek

z niepowodzeniami edukacyjnymi studentów, bowiem aż 79% słuchaczy negatywnie oceniło nowoczesność stosowanych technologii w swoich uczelniach (pozytywne oceny zadeklarowało jedynie 21% studentów). Również aż 82% studentów negatywnie oceniło bazę dydaktyczną w uczelni, a wyposażenie pracowni i laboratoriów krytycznie zweryfikowało 75% słuchaczy sektora niepublicznego. Jednakże badania Autorki nie potwierdziły hipotezy zakładającej, że negatywna ocena kadry dydaktycznej uczelni przez studentów ma związek z ich niepowodzeniami edukacyjnymi. Co ciekawe, widoczny jest brak korelacji między oceną kadry nauczającej ze strony studenta, a jego przynależnością do grupy studiujących przejawiających problemy edukacyjne i grupy bez tych problemów. Wnioski z badań jakościowych z maja 2022 roku są nieco mniej korzystne dla kadry dydaktycznej, bowiem krytyczną ocenę jakości jej pracy zadeklarowało 26,6% studentów, wskazując przede wszystkim na brak tłumaczenia wykładanego materiału i brak jego usystematyzowania.

Potwierdzona przez Doktorantkę została również hipoteza zakładająca, że wyposażenie uczelni w pomoce dydaktyczne ma związek z efektami kształcenia. Przeprowadzone przez Autorkę badania potwierdziły również słuszność hipotezy zakładającej, że funkcjonowanie uczelni ma związek z niepowodzeniami edukacyjnymi studentów, bowiem aż 87% słuchaczy negatywnie ocenia działanie swoich uczelni. Potwierdziła się również hipoteza o tym, że brak czasu na naukę spowodowany pracą zarobkową jest ważnym czynnikiem niepowodzeń studentów w przyswajaniu materiału. Nie potwierdziła się natomiast hipoteza zakładająca związek poziomu wykształcenia rodziców studentów z ich niepowodzeniami edukacyjnymi. Materiał empiryczny nie potwierdził hipotezy, że przebieg studiów respondenta zależy od wykształcenia jego matki. Również wykształcenie ojca i przebieg studiów respondenta są od siebie niezależne. Przeprowadzone przez mgr Ewę Grabowską badania pozytywnie zweryfikowały hipotezę zakładającą, że zamieszkiwanie w małych miejscowościach przez studentów ma związek z ich niepowodzeniami edukacyjnymi. Okazało się również, że sytuacja materialna studentów ma związek z ich niepowodzeniami edukacyjnymi. Doktorantka potwierdziła hipotezę dotyczącą związku kłopotów osobistych i rodzinnych studentów z ich niepowodzeniami edukacyjnymi. Hipoteza zakładająca, że studenci źle przystosowani do środowiska uczelnianego ponoszą niepowodzenia edukacyjne, nie potwierdziła się ostatecznie, bowiem aż 52% studentów, w tym z wyraźną przewagą liczby odpowiedzi ze strony osób obciążonych niepowodzeniami, określiła swoje przystosowanie do środowiska uczelnianego na wysokim poziomie. Również nie potwierdziła się hipoteza zakładająca, że rozbieżność opinii studentów o zastanej sytuacji i ich wyobrażeniach o życiu na uczelni ma związek z ich niepowodzeniami edukacyjnymi, bowiem przytłaczająca większość odpowiedzi potwierdza zgodność zastanej rzeczywistości z

oczekiwaniami (w sumie 368 odpowiedzi zgodne i raczej zgodne, co odpowiada 88% ogółu studentów).

Autorka dokonując trafnych interpretacji uzyskanych wyników badań przedstawiła uogólnienia związane ze społecznymi aspektami niepowodzeń edukacyjnych. Stwierdziła, że badani studenci bardzo krytycznie oceniali funkcjonowanie uczelni sektora niepublicznego, uczelnianą bazę dydaktyczną oraz nowoczesność stosowanych technologii w nauczaniu. Co bardzo ważne, wskazania te były nagminne i miały wręcz masowy charakter. W ten sposób nakreślone zostały przez mgr Ewę Grabowską istotne dysfunkcje istniejące w tym obszarze w uczelniach niepublicznych. Zgodnie z założeniem paradygmatu strukturalno-funkcjonalnego można stwierdzić, że aspekt ten jest poważnym zagrożeniem dla działania placówek sektora uczelni niepublicznych, gdyż ewidentnie zaburza efektywność działań dydaktycznych. Innym zjawiskiem, które wskazała Doktorantka jest bardzo silny związek niepowodzeń edukacyjnych z sytuacją materialną studentów.

Ważną częścią dysertacji są wypracowane rekomendacje kierowane do osób zarządzających sektorem uczelni niepublicznych w Polsce. Doktorantka wymienia propozycje konkretnych działań mających na celu polepszenie jakości kształcenia w tym obszarze, podkreślając konieczność wdrożenia licznych zmian. Ponadto, zdaniem Autorki, niezbędnym jest wzięcie pod uwagę nadchodzącego kryzysu demograficznego, którego szczyt przypadnie w roku 2024, kiedy to uczelnie wyższe obu sektorów odczuwać będą już w dotkliwy sposób coraz mniejszą liczbę rodzimych studentów, a sytuację ratować będzie coraz większa rzesza studentów z Ukrainy i innych krajów. W tej sytuacji należy szczególnie dbać o jakość nauczania w uczelniach niepublicznych oraz o dobrostan studentów i kadry dydaktycznej, co niestety nadal nie jest oczywiste dla władz niektórych uczelni niepublicznych w Polsce. Ważnym elementem proponowanych zmian Doktorantka uczyniła systemy stypendialne skierowane do studentów (strony od 376 do 387).

Trzeba dodać, że dokonany przez Panią mgr Ewę Grabowską wybór problematyki pracy, a także podjęte eksploracyjne poszukiwania w analizowanym obszarze, jawią się jako interesujące zarówno teoriopoznawczo, jak i prakseologicznie. Recenzowana dysertacja ma wyraźny walor innowacyjności i ważności epistemologicznej, a uzyskane wyniki badań oraz rekomendacje stanowią istotny wkład w rozwój socjologii edukacji.

Domykając oceną całościową pracy doktorskiej mgr Ewy Grabowskiej dostrzegam, iż praca ta jest nie tylko efektem krytycznej analizy źródeł literaturowych i danych zastanych, ale przede wszystkim przeprowadzonych rzetelnie badań własnych. W obszarze merytorycznym rozprawy na szczególne podkreślenie, moim zdaniem, zasługuje trafne, kompleksowe i

aktualne ujęcie problematyki szkolnictwa niepublicznego w Polsce. Praca ma charakter wielopłaszczyznowych badań środowiska uczelni niepublicznych w naszym kraju. W mojej opinii Doktorantka w pełnym zakresie nabyła kompetencje badacza społecznego, bowiem obiektywnie, ale i zasadnie społecznie zaprezentowała autonomiczne propozycje umożliwiające implementację uzyskanych wyników badań naukowych do praktyki. Uzyskane wyniki badań bez wątpienia posiadają znaczenie społeczne zarówno na poziomie indywidualnym, jak i zbiorowym. Mogą one bowiem być rzetelnym źródłem naukowej informacji dla decydentów zarządzającym szkolnictwem wyższym i w rezultacie stać się przyczynkiem do usprawnienia funkcjonowania sektora uczelni niepublicznych w Polsce.

Interpretacja danych wykonana jest rzetelnie metodologicznie. Moją uwagę zwróciła przejrzystość i komunikatywność sformułowanych problemów badawczych, co dało podstawę to do pełnego zrealizowania badań ilościowych i jakościowych. Doktorantka pozyskała „unikalny” i jednocześnie wyjątkowo trudny do zdobycia materiał empiryczny, umożliwiając rozwiązanie postawionych problemów badawczych i weryfikację hipotez.

W recenzji wypada wskazać także dyskusyjne fragmenty dysertacji. Pierwszą z nich jest to, że Doktorantka zrealizowała badania ilościowe i jakościowe w dość dużym odstępstwie czasowym. Pojawia się pytanie jakie były przyczyny takiej decyzji? Drugą kwestią, ściśle związaną z badaniami empirycznymi, jest fakt, że Autorka postawiła dużą ilość problemów szczegółowych. Implikacją tego są wyjątkowo rozbudowane pytania ankietowe, co z pewnością bardzo skomplikowało opracowanie statystyczne wyników, jak również zajęło dużo czasu. Warto zauważyć jednakże, że ten mankament z drugiej strony pozwolił na uzyskanie od respondentów dużej liczby danych, które poprawnie zostały przeanalizowane i zinterpretowane.

Styl narracji Doktorantki oceniam pozytywnie, podobnie jak przejrzystą i klarowną prezentację materiału empirycznego. Jednak w tekście składanym do druku warto zadbać o warsztat pisarski i jego stronę techniczną, ponieważ zdarzają się w dysertacji potknięcia, które nie powinny powtarzać się, gdyby Autorka w przyszłości publikowała omówienie tych badań w formie książkowej lub w cyklu artykułów.

Oceniając ogólnie przedłożoną do recenzji rozprawę doktorską szczególnie podkreślam ważność i aktualność podjętego tematu, znaczenie usytuowania całości rozważań w kontekście dobrze dobranych, interesujących i wartościowych poznawczo lektur oraz oryginalność procedury badawczej, która może inspirować innych badaczy. Rozprawa dotyczy ważnej problematyki oraz jest dobrze osadzona w przyjętych przez Autorkę perspektywach teoretycznych i badawczych. Prezentuje wyniki rzetelnie przeprowadzonych studiów i badań.

Poczynione przeze mnie uwagi dyskusyjne nie umniejszają poniesionego przez Doktorantkę całłościowego wysiłku badawczego. Jest to oryginalna i ważna naukowo praca, która ma charakter systemowy ze względu na sposób podejścia do zagadnień socjologii edukacji. Stanowi bowiem oryginalny wkład do rozwoju socjologii i wypełnia ujawniającą się lukę dotyczącą diagnozy funkcjonowania studiów dla rozwoju społecznego.

Mając na względzie wagę poznawczą problematyki, jaka została podjęta w recenzowanej pracy doktorskiej, formułuję problemowe zagadnienia, na które oczekuję od Doktorantki odpowiedzi podczas publicznej obrony:

1. Jakie główne czynniki natury społecznej najbardziej determinują niepowodzenia edukacyjne wśród studentów uczelni niepublicznych?
2. Jakie rodzaje dysfunkcji uczelni niepublicznych uważa Pani za szczególnie niebezpieczne?
3. Jakie proponuje Pani wskazania i rekomendacje dla eliminacji niepowodzeń edukacyjnych wśród studentów uczelni niepublicznych oraz poprawy ich sytuacji?

Wniosek końcowy

Jestem w pełni usatysfakcjonowana lekturą recenzowanej pracy, bowiem przedstawione w niej wyniki badań własnych oraz analizy danych zastanych, a przede wszystkim ich statystyczne obliczenia są „wartością dodaną” dla tego innowacyjnego w naukach społecznych projektu doktorskiego mgr Ewy Grabowskiej. Zakładam, że publiczna obrona utwierdzi moją pozytywną ocenę całego doktoratu.

Biorąc po uwagę całość przedstawionej do recenzji pracy stwierdzam, że spełnia ona warunki stawiane rozprawom doktorskim określone w Ustawie z 14 marca 2003 r. (Dz. U. Nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami), co kwalifikuje mgr Ewę Grabowską do uzyskania stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych w zakresie dyscypliny nauki socjologiczne. Z pełnym przekonaniem stawiam więc wniosek o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

